

ЕЗИКОВАТА КОНДЕНЗАЦИЯ КАТО ТЕНДЕНЦИЯ В МЕДИЙНИЯ ДИСКУРС

ВЕРКА САШЕВА

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
verka.ivanova@ts.uni-vt.bg

В статията са разгледани проявите на езикова кондензация (езикова икономия) в медийни електронни текстове под влияние на обществено-социалните промени (т.е. в условия на пандемия). Акцентува се върху лексикалната и синтактичната кондензация, като се очертават следните прояви на лексикална кондензация: адективацията и субстантивацията на причастията, новите двувидови глаголи със суфикс *-ирам/-изирам*, суфиксално образувани имена от мотивиращи двувидови глаголи, абрeвиацията и композицията като словообразователни начини, апозитивните словосъчетания. Като прояви на синтактична кондензация могат да бъдат изтъкнати употребата на глагола *карантинирам* и изпускането на субекта на действието, изразен чрез непрякото допълнение, при страдателни конструкции. Подчертава се връзката между тенденцията към езикова кондензация и другите вътрешноезикови развойни тенденции в граматиката. Правят се изводи за причините за езиковата кондензация в текстовете с коронавирусна тематика, които не са само езиково, но и прагматично обусловени.

Ключови думи: езикова кондензация (езикова икономия), обществено-социални промени, лексикална кондензация, синтактична кондензация, адективация, субстантивация, двувидови глаголи, български език

LANGUAGE CONDENSATION AS A TREND IN MEDIA DISCOURSE

VERKA SASHEVA

ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY OF VELIKO TARNOVO
verka.ivanova@ts.uni-vt.bg

The paper discusses cases of language condensation (language economy) caused by social changes in media electronic texts created during the pandemic. Special emphasis is placed on lexical and syntactic condensation. The following major cases of lexical condensation have emerged: participle adjectivization and substantivization, new biaspectual verbs with the suffix *-iram/-iziram*, nouns formed by means of suffixation from motivating biaspectual verbs, abbreviation and composition as word-formation mechanisms, appositive collocations. The following cases of syntactic condensation are observed: monocomponential subjectless sentences with personal indefinite reference con-

taining the predicate *karantiniram* (*to quarantine*) and the omission of the phrase denoting the active subject in passive constructions. The study also highlights the relationship between the tendency towards linguistic condensation and other interlingual trends of development in grammar. Conclusions are drawn about the reasons for language condensation in texts related to the coronavirus, which are determined not only linguistically but also pragmatically.

Keywords: language condensation (language economy), social changes, lexical condensation, syntactic condensation, adjectivization, substantivization, biaspectual verbs, Bulgarian language

В лингвистичната наука по-разпространеният термин, който се използва като синоним на *езикова кондензация*, е *езикова икономия*. Езиковата икономия се определя като лингвистична тенденция, която характеризира номинационните системи на съвременните славянски езици (Нещименко/Neshchimenko 2003: 283–352), като абсолютен принцип за развитието на езиците (вж. Мартине/Martine 1960: 130). В българската лингвистика Ст. Младенов пръв използва термина „закон за езиковата икономия“, свързвайки го със спонтанния стремеж за по-лесен изговор (вж. Младенов/Mladenov 1943: 105–107).

Целта на настоящото изследване е да се очертаят проявите на **езиковата кондензация (икономия) в медийния дискурс под влияние на обществено-социалните промени** (т.е. в условия на пандемия). Тази тенденция е разговорна и проявявайки се в други комуникативни сфери (медии, публицистика), показва ясно утвърждаването на тенденцията към демократизация на езика, респективно на обществото. Под влияние на екстралингвистични фактори – здравната обстановка в България и по света, се променя и езикът. През последната една година епидемичната ситуация, свързана с коронавируса, повлия върху живота и мисленето на всеки един от нас. Лексиката в медиите, най-динамичната и податлива на социалните промени система, се изпълни с немалко медицински термини, а новата реалност провокира създаването на нови думи.

В изложението се употребяват като синоними термините *езикова икономия*, *езикова кондензация*, *езикова сбитост* и *езикова минимизация*. Езиковата икономия (езикова кондензация) се схваща в по-широк смисъл, а именно като сбитост, минимизиране на езиковите средства на всички езикови равнища. Езиковата икономия се разглежда в количествен, а не толкова в качествен план, т.е. като използване на по-малко езикови единици (фонемни, морфемни, лексемни и др.). В повечето случаи обаче тя води и до качествени изменения в структурата на езика, така например изпадането на предлози допринася за превръщането на даден глагол от интранзитивен в транзитивен (*минавам през препятствието* > *минавам препятствието*). Налице е и обратният процес – в количествено отношение езиковите средства се увеличават, но на функционално-семантично равнище настъпва качествена кондензация. Това се наблюдава при т.нар. семантично-

синтактична кондензация, когато се потиска предикатът, а се активизира номинализацията чрез образуване на синонимни глаголно-именни съчетания. На лексикално равнище единиците са повече (например *оказвам влияние*), но на функционално-семантично се неутрализира активността на глагола *оказвам*.

1. Новите двувидови глаголи със суфикс *-ирам/-изирам* като проява на езикова кондензация

Социалните промени, обществено-политическата действителност винаги влияят на лексиката в един език, все повече назоваването на новите процеси, явления и предмети предполага заимстване на чужди думи от други езици. Затова в условията на пандемия се увеличават двувидовите глаголи със суфикс *-изирам/-изирам*. Те възникват като необходимост да назоват различни процеси, свързани с епидемичната обстановка в България: *карантинирам (се)*, *инфектирам (се)*, *дезинфекцирам (се)*, *агресирам (се)*, *ваксинирам (се)*, *инспектирам*, *термометрирам* и др. Езикова личност се стреми да назове новите предмети и обекти или действия с постегнат изказ и вместо *поставям под карантина* се появява глаголет *карантинирам*, вместо *предизвиквам ерозия* – *ерозирам*, вместо *отправлям реплика към някого* – *репликирам*, вместо *проверявам агресия* – *агресирам*, вместо *контролирам дадено ведомство за изпълнение на задълженията си* – *инспектирам*, вместо *измервам температурата* – *термометрирам*.

Както отбелязва В. Радева, „в резултат на деривационния процес се създават и такива названия, които съществуват паралелно със семантично еквивалентни синтактични структури, т.е. дублират тяхната називна функция, например получавам диплома – дипломирам се ...“ (Радева/Radeva 2007: 19). Синтактичната функция на словообразуването се свързва със създаването на нови думи като алтернативи на синтактични конструкции. Много често възникналите под чуждо влияние двувидови глаголи със суфикс *-ирам/-изирам* целят именно икономия на езиковите средства, като по този начин заместват цели словосъчетания:

„Може да съм казал нещо, защото бях изнервен, тъй като дори не бях протестиращ в този момент, а се прибирах. Но няма как да *агресирам физически*“, *обяснява той* (<https://frognews.bg>); *Бойко Борисов инспектира с хеликоптер строежа на „Балкански поток“* (<https://btvnovinite.bg>).

Доколкото се засяга лексикалното езиково равнище, можем да говорим за лексикална кондензация, а според типа отношения между езиковите единици (парадигматични или синтагматични) кондензацията е синтагматична.

Съществува както субектният (непреходен) глагол *карантинирам се*, така и обектният (преходен) *карантинирам*, като с по-висока фреквентност е вторият:

„Изгониха ме и отивам да **се карантинирам** ето така!“, гласи постът във Фейсбук на пиарката Севделина Арнаудова... (<https://bpost.bg>); Белгия, Литва и Нидерландия ще **карантинират** идващите от България (<https://www.bgonair.bg>).

Честата употреба на този глагол под влияние на обществено-социалната действителност предопределя неговите контекстово-стилистични значения: *За десетина дни реших да **се карантинирам** от информационния поток...* (<http://novini247.com>). В метафорична употреба тези новосъздадени двувидови глаголи целят не толкова лаконичност и езикова минимизация на израза, колкото да усилят неговата експресивизация (срв. *Дълговото финансиране **разрушава** правилата* и *Дълговото финансиране **ерозира** правилата*): *Напротив, ако не е логично и твърдо управлявано, обилното, особено дългово финансиране, само ще увеличи риска, вместо да намали несигурността. Защото **ерозира** правилата и променя стопанските пропорции и пазарните тенденции, сиреч клати кораба, не го удържа* (<https://www.segabg.com>).

В началото на пандемията, когато се появиха тези нови терминологични глаголи, в някои публикации те се срещат графично подчертани (в случая необосновано в кавички): *До 30 души на ден пристигат у нас от Китай, поставят се под наблюдение за коронавируса. „**Термометрират се**“ всеки ден, ако имат оплакване веднага се изследват* (<https://offnews.bg>).

2. Адективацията и субстантивацията на причастията като проява на езикова кондензация

От навлезлите в езика ни нови глаголи в условията на пандемия се образуват все повече причастия или пък съществуващите придобиват все по-засилена употреба в новинарските сайтове: *диагностицирани* (от *диагностицирам*), *карантинирани* (от *карантинирам*), *заразени* (от *заразя*), *термометрирани* (от *термометрирам*), *агресиран* (*агресирам*), *инспектиран* (*инспектирам*), *излекувани* (*излекувам*), *оздравели* (*оздравя*) и т.н. Спорни са моментите около същността на субстантивацията, тя се разглежда като синтактична деривация, доколкото се променя производната единица (съществително) в сравнение с мотивиращата (словосъчетание от прилагателно и съществително, адективирано причастие и съществително); като компресивна деривация – доколкото словосъчетание се превръща в една дума; конверсия – доколкото се изменят граматическите категории на производната дума (вж. Ван Ян/Van Yan 2015: 4815). Субстантивацията на адективираните причастия може да се определи като кондензация на функционално-семантично равнище, защото не само броят на лексемите намалява в количествено отношение (срв. *диагностицираните случаи* и *диагностицираните, излекуваните лица* и *излекуваните*), но и настъпва функционална транспозиция (налице е преход от прилагателно в съществител-

но): *Излекуваните с коронавирус у нас отново са повече от новозаразените* (<https://nova.bg>); *Карантинираниите към днешна дата в община Асеновград са 135* (<http://m.focus-news.net>).

Някои субстантивирани причастия са сложни думи и са възникнали от словосъчетание от прилагателно и причастие, затова можем да твърдим, че е настъпила по-висока степен на кондензация: *новодиагностицирани (нови диагностирани случаи)*, *новозаразени (нови заразени лица)*, *новооткрити (нови открити случаи)*, *новоизлекуваните (нови излекувани)*, *новорегистрираните (нови регистрирани)*.

Пряка връзка може да се търси между субстантивацията и универб(из)-ацията.

3. Универб(из)ацията, абрeвиацията и композицията като прояви на лексикална кондензация

Ю. Балтова отбелязва, че „значителна част от лингвистите, изхождайки от етимологичния произход на термина *универбация* (от лат. *unum verbum* ‘една дума’), отнасят към универбирането/универбацията (почти) всички начини, при които аналитични (поливербални, мултивербални) езикови единици (устойчиви и интерпретационни) се трансформират в еднословни, т.е. в синтетични (моновербални) названия“ (Балтова/Baltova 2018: 61–62). Няма да се спираме на различните възгледи за същността на универб(из)-ацията – дали е словообразователен начин (способ), самостоятелна тенденция или тенденция, проявяваща се чрез различни „случаи“ на семантична кондензация, сред които са композицията, субстантивацията и абрeвиацията (вж. Аврамова/Avramova 2018: 45). Ще обобщим обаче, че универб(из)ацията се схваща в широк и тесен смисъл, а ние използваме термина *универбат* в широк смисъл, а именно като моновербална единица, образувана от поливербална (вж. Зидарова/Zidarova 2008).

Голяма част от универбатите в текстовете, свързани с коронавирусната инфекция, са получени от атрибутивни словосъчетания чрез съкращаване и композиция: *коронаинфекция (коронавирусна инфекция)*, *коронапаника (коронавирусна паника)*, *коронаваксина (коронавирусна ваксина)*: *САЩ може да имат коронаваксина до няколко месеца, твърди Тръмп* (<https://www.economic.bg>); *Турция отрича увеличение на коронаинфекцията в курортите си* (<https://www.segabg.com>); *Паметници с маски: „Етюд-и-те на София“ с акция против коронапаниката* (<https://www.bgonair.bg>) и др. В тези случаи от словосъчетание се преминава към сложна дума, като процесът е съпроводен с парцелация на атрибутивното прилагателно *коронавирусен* и сливане на парцелираната част (*корона-*) със съществителното от некондензираното първично словосъчетание (*инфекция, ваксина, паника* и т.н.). Логично е сложната дума да се изписва слято, тъй като е с първа съкратена основа. Среща се обаче изписването ѝ като съчетание от две думи вероятно под влияние на това, че в българския език съществува

самостоятелна лексема *корона*: *Акцията беше насочена срещу паниката от корона кризата* (<https://www.plovdiv24.bg>). Разглеждайки универбацията в по-широк аспект, можем да отбележим употребата на разговорния универбат *корона* вместо *коронавирус*. Налице е езикова кондензация на сложната дума до получаване на проста: *Нов случай на корона в Карлово* (<https://www.pbnovini.com>).

Социално-здравната обстановка налага употребата на сложни думи, които не са образувани от атрибутивни словосъчетания, но отново се компенсират изходната двусъставна синтагма и се използва композицията като словообразователен начин. Някои от тях вече съществуват в езика ни (*пътникопоток* – *поток от пътници*, *заразноносител* – *носител на зараза*), но сега се активизира тяхната употреба. Други са неологизми, жаргонизми и оказионализми, като словотворчеството и играта на думи е с подчертана експресивна функция (*вкъществуване* – ‘съществуване вкъщи’; *COVIDIOT*, *ковидиот* ‘човек, който се държи като идиот в условия на пандемията – презапасява се със стоки истерично, нарушава противоепидемичните мерки и т.н.’; *маскне* (получена от *маска* и *акне*) ‘появата на леки пъпки по бузите и брадичката поради постоянното носене на защитна маска’): *„КОВИДя нередно?“* – *за неочакваните последствия от стоенето вкъщи* (<https://www.edna.bg>); *Вкъществуване* – *полезни и забавни идеи, докато сме у дома* (<https://www.dnes.bg>).

Голяма част от новите думи се появяват под чуждоезиково влияние, като активното словотворчество по време на пандемия е съпроводено с езикова кондензация (съкращаване) и сливане на мотивиращите компоненти (композиция) – *карантим* от *карантина* и *тим*; *думскролинг* (от англ. *doom* – чувство за обреченост, и *scrolling* – търсене на новини онлайн) ‘пристрастеността да се търсят онлайн лоши новини, свързани с епидемичната обстановка’. Стремещт да се излезе от *локдаун* (от англ. *lockdown* – затваряне) се бележи с *ковекзит* (от *ковид* и англ. *exit* – *излизам*). Макар и някои нови думи, възникнали чрез езикова кондензация и чрез сливане на думи от чужд произход, да се употребяват като жаргонни и още да не са навлезли масово в медийния дискурс, то те са продиктувани от новата виртуална действителност и от необходимостта за се използват електронни средства за работа и обучение. От приложението *Zoom* е провозирано възникването на *зумпинг* (от *zoom* и англ. *dumping*) ‘раздяла с приятел, уволнение във видеоразговор чрез приложението *Zoom*’.

Поради работата от вкъщи по време на изолацията все по-често както в медийния дискурс, така и в ежедневно общуване се говори за *хоумофис*: *Хоум офис: 8 от 10 души искат да работят от вкъщи поне веднъж седмично след кризата* (<https://btvnovinite.bg>); *Хоум офисът* и *инспекторите по труда* (<https://www.capital.bg>). Вероятно основният мотив за налагането на тази сложна дума в българския език не е само постигането на езикова сбитост, а по-скоро – оригиналност под чуждоезиково влияние (от англ.

home). Според носителите на езика по-престижно е да се използва тази сложна лексема, която е значително по-кондензирана от поливербалната синтагма *работа от въщи*.

Стремежът към икономия на езиковите средства налага като предпочитан словообразователен начин абрeвиацията. Самото наименование на коронавирусната инфекция – COVID-19, е абрeвиатура от *тежък остър респираторен синдром коронавирус 2* (от английски: *Severe acute respiratory syndrome coronavirus*, или *SARS-CoV-2*), затова много често вместо поливербални единици, назоваващи болестта (*коронавирусна инфекция, коронавирусно заболяване* и т.н.), се предпочита *COVID-19 (КОВИД-19): Над 4300 нови случая на КОВИД-19 у нас* (<https://btvnovinite.bg>); *Отново рекорден брой излекувани от COVID-19 за денонощие* (<https://nova.bg>).

Когато се субстантивира, тази абрeвиатура притежава всички граматически категории на съществителното име: *Ковидът и паниката породиха дефицит и в пловдивските аптеки* (<https://bnr.bg>); *Китай смята, че ковидът се е появил в Италия* (<https://www.plovdivmedia.com>); *Академик с лоша прогноза за ковида* (<https://standartnews.com>). При съчетания от това буквено съкращение и съществително име също е налице кондензация, но вече тя е на морфемно или синтактично равнище (срв. *COVID кризата с коронавирусната криза* или с *кризата, предизвикана от коронавирусната инфекция*): ... *проект, който ще подкрепи наши сънародници, изпаднали във финансови затруднения заради COVID кризата* (<https://dnes.dir.bg>); *УМБАЛ „Света Марина“ – Варна поема основната тежест на ковид кризата в Североизточна България* (<https://www.24chasa.bg>). В единични случаи се използва съществителното *болестта*, приложено към наименованието на заболяването: *Резултатите от това проучване, което свързва височината и диагнозата на болестта Covid-19, показват, че предаването на новия вирус чрез дихателни капчици не е единственият механизъм на предаване...* (<https://dariknews.bg>). Постепенно това словосъчетание от две съществителни, свързани чрез прилагане, се кондензира поради екстралингвистични причини – ясно е, че става въпрос за болест, и не е нужно тази информация да се експлицира езиково.

В условия на пандемия възникнаха нови абрeвиатури поради необходимостта от именуване на новосъздадени здравноорганизационни структури като Националния оперативен щаб (НОЩ). Други абрeвиатури, като ГКПП (Граничен контролно-пропускателен пункт), отдавна съществуват в езика, но в епидемичната обстановка вече назовават по-голям обхват от реалии поради новосъздадените такива пунктове на входно-изходните пътни артерии между градовете, около пазарите и други застрашени от струпване територии: *КПП-та и контрол за маски на пазарите* (<https://btvnovinite.bg>); *Министърът: Няма да има КПП-та! Ковид не е конспирация!* (<https://www.plovdiv24.bg>).

Абревиатурата *НОЩ* е с по-висока фреквентност от сложното название, от което е възникнала. Както вече сме отбелязвали и за другите кондензирани единици, абревиатурата присъства предимно в заглавията, а първичното название *Национален оперативен щаб* – в основния текст на публикацията: *Извънреден брифинг на здравния министър и НОЩ* (<https://www.duma.bg>); *НОЩ да се оттегли, за да спре производството на „новини“ и парадокси* (<https://www.dnevnik.bg>); *Математикът на НОЩ: Реално заразените са 320 000 души* (<https://www.segabg.com>).

4. Суфиксално образуваните имена от мотивиращи двувидови глаголи и прилагателни

Появата на нови наименования се налага от появата на нови реалии (обекти, лица) с оглед на епидемичната обстановка. Така в онлайн пространството се регистрира висока фреквентност на отглаголни съществителни (*карантиниране, дезинфекциране, термометриране, инфектиране*), образувани от двувидови глаголи. Възникването им се отчита като проява на езикова кондензация, защото заместват полисинтагматични единици със същата семантика (например *термометриране* вместо *измервам температурата*). Много често кондензираната и некондензираната единица съществуват в един и същ текст, за да се избегне тавтологията, но отглаголното съществително се предпочита в заглавията на медийните публикации:

Детските градини в Шумен отвориха врати, малчуганите влизат след термометриране. След измерване на температурата и срещу задължителна служебна бележка малчуганите влизат днес в детските градини и ясли в Шумен (<http://24shumen.com>).

Специфичната пандемична ситуация провокира словотворчеството, затова възникват отглаголни оказинални съществителни не само като проява на езикова кондензация, но и като израз на силна експресивация на изказа. Постига се ирония, дори сарказъм към определени действия: *Локдаун след намангърване* (<https://segabg.com>).

От глагола *дезинфекцирам* се образува съществителното със словообразователен формант *-ор дезинфектор* (от фр. *désinfecteur*), което има както агентивно значение: ‘човек, който дезинфекцира помещенията’, така и неагентивно – ‘уред, съоръжение, система, от която се впръсква дезинфектант на ръцете или за обща дезинфекция’: *Кирил Балдев – историята на 18-годишното момче, което стана доброволец дезинфектор в Пирогов* (<https://www.edna.bg>). Според *Речника на българския език* това съществително има две значения: 1. Вещество, което се използва за дезинфекциране; дезинфектант, обеззаразител; 2. Лице, което извършва обеззаразяване, дезинфекция (<https://ibl.bas.bg/rbe>). В условията на коронавирусната пандемия обаче все по-често с това съществително се назовава уредът, систе-

мата за дезинфекция: *Първият медицински дезинфектор за болнични помещения и един за линейки* (<https://novini247.com/novini>).

Поради епидемичната обстановка се наложи активната употреба и на съществителното *изолатор*, възникнало също под чуждоезиково влияние (от ит. *isolatore* през нем. *Isolator* и фр. *isolateur*) и образувано със суфикс *-атор*, назоваващо обект, който е предназначен за извършване на действието на мотивиращия глагол – *изолатор* ‘помещение за изолиране на болните’: *Изолатори в училище: Учениците с вирусни симптоми ще бъдат отделяни* (<https://nova.bg>).

Разглеждаме съществителните *дезинфектор* и *изолатор* като проява на синтагматична кондензация, защото вместо описателните многочленни синтагми за назоваване на лицето или обекта, свързани с действието *дезинфекцирам* или *изолирам*, се използват тези наименования. Освен това чуждата продуктивна наставка *-ант/-ент* за образуване на агентивни съществителни (*проектант*, *консултант*, *асистент* и др.) служи за образуване на название, което е средство за дезинфекциране – *дезинфектант*. Именно това название придобива широка популярност с оглед на предпазването от коронавирусната инфекция. Словообразователната динамика в условия на пандемия е голяма, като или се създават нови наименования за действия, процеси, същности, или вече съществуващи наименования придобиват нови значения.

В медийния език във връзка с ковид ситуацията засилено се активизира употребата на съществуващи отглаголни съществителни от мотивиращи прилагателни и глаголи, които са термини от различни научни области и са били с ограничена употреба преди пандемията. Това са абстрактните съществителни *нормалност* и *отстояние*: *Бил Гейтс: Светът ще се върне към нормалността най-рано след година* (<https://trud.bg>); *Копнеж по нормалност* (<https://delnik.net>); *На матура с маска – на метър и половина отстояние* (<https://dnes.dir.bg>); *БЧК: По-голямото отстояние между спасителите крие риск за живота на хората* (<https://bnr.bg>). Словосъчетанието *нова нормалност* става устойчиво не само в медийния дискурс, а въобще в българския език: *Ковид-19: Каква е новата „нормалност“?* (<https://www.bgonair.bg>); *Европа в състояние на новата нормалност*. (<https://bntnews.bg>); *Забелязвате ли колко лесно ни вкараха в матрицата на „новата нормалност“?* (<https://duma.bg>). Независимо от стилистично-семантичните отсенки, които влияят върху графичното му маркиране (със или без кавички), наложилото се устойчиво словосъчетание, което е лексикално кондензирано по отношение на некондензираното неустойчиво съчетание *новият нормален начин на живот*, се предпочита в заглавията на публикациите в информационните сайтове, защото то е по-въздействащо с оглед на социално-обществените промени: *Този път СЗО даде за пример Швеция: Това е новата нормалност. „Швеция може да е бъдещият модел за нормален живот с коронавирус“*, заяви водещият специалист на СЗО д-р Майк Райън (<https://www.dnes.bg>).

5. Конкуренция между апозитивните словосъчетания (съществително + съществително) и атрибутивните словосъчетания (прилагателно + съществително)

Като една от иновациите, засягаща именната система, Ст. Буров посочва „инванзията на т.нар. нови апозитивни конструкции под влияние на германски езици, преди всичко – английския език“ (Буров/Burov 2019: 81), от типа на *кафе вкус*. Апозитивните словосъчетания се установяват в медийния език под чуждоезиково влияние (от *coronavirus pandemic*, *COVID-19 pandemic*): *коронавирус истерия* (*коронавирусна истерия*), *коронавирус инфекция* (*коронавирусна инфекция*) и др. Апозитивните словосъчетания, свързани с пандемичната ситуация, са относително наложили се самостоятелно единици, но те се конкурират на речево равнище с традиционните атрибутивни словосъчетания или с предложните конструкции: ***Коронавирус истерия*** е обхванала *Народното събрание* (<https://www.varna24.bg>); ***Вредите и ползите от медийната истерия около коронавируса*** (<https://www.bgonair.bg>); „***Коронавирусната истерия*** отвори кутията на *Пандора* и *активисти, политици и лобисти* ще направят всичко възможно, за да я използват максимално.“ ***предупреждава Раишев*** (<https://www.vesti.bg>). Всъщност апозитивните словосъчетания в сравнение с останалите два свои конкурента са кондензирани словосъчетания с по-голяма експресивност, предпочитани в медийните заглавия. Първият компонент от апозитивните съчетания може да бъде и абривиатура: ***COVID-19 пандемия*** или ***истерия?*** (<https://tvn.bg>). Независимо от мястото на поясняваното съществително и на съществителното атрибут (срв. ***Истерията COVID-19*** (<https://sakarnews.info>) и ***Истерията „коронавирус“***, ***обяснена простишко*** (<https://www.borbabg.com>) тези словосъчетания са кондензирани по отношение на описателните семантични конкуренти от типа: *истерията от коронавирус*; *истерията, предизвикана от коронавирус*. Връзката между двете съществителни е прилагане (*коронавирус истерия*, *коронавирус инфекция*, *коронавирус ваксина*, *коронавирус пандемия* и др.) за разлика от атрибутивните словосъчетания, където е налице съгласуване (*коронавирусна истерия*, *коронавирусна инфекция*, *коронавирусна ваксина*, *коронавирусна пандемия* и др.). Тъй като прилагателното не е образувано с българския продуктивен суфикс *-ен*, а направо се прилага към поясняваното съществително, можем да говорим за словообразователна и синтактична кондензация. Неслучайно, като се опира на разсъжденията на Иванчев, Ст. Буров обособява „вторичен синтетизъм“ при подобни конструкции (вж. Буров 2019: 84). Дори и в аналитични описателни синтагми (***Масовата истерия около коронавируса може да бъде опасна*** (<http://m.focus-news.net>); ***Медийната истерия около коронавируса***. ***За вредите и ползите*** (<https://www.chernomore.bg>) се наблюдава известна кондензация на изказа по отношение на още по-описателните аналитични езикови структури като: *истерията на медиите около коронавируса*; *истерията с ненадминати размери, с голям обхват около коронавируса...* Тук определящият смислов

акцент не се дава от съществителното *коронавирус*, а от прилагателните във функция на съгласувани определения (*медийната, масовата*).

6. Синтактична кондензация

На синтактично равнище голяма част от изреченията с глагол *карантинирам* са едносъставни безподложни неопределенолични изречения: ***Карантинират само началните учители при COVID-19 в класа*** (<https://www.monitor.bg>); ***Карантинират ученици от СУ „Братя Каназиреви“ в Разлог...*** (<https://bnr.bg>). От една страна, говорещият акцентува върху самото действие, важен е процесът на карантиниране, а от друга страна, плеонастичният израз *служителите от РЗИ карантинират ученици* е напълно излишен, тъй като за адресата неизразеният езиково колективен субект е напълно ясен. Синтактичната кондензация в случая се налага от предварителните налични фонові знания на адресата. Дори и когато изречението е двусъставно, езиково експлицираният с подлог вършител може да е представен чрез метонимия, като отново е налице кондензация, но тя вече е лексикално-стилистична: ***Белгия, Литва и Нидерландия ще карантинират идващите от България*** (<https://www.bgonair.bg>) вместо ***Служителите на РЗИ от Белгия, Литва и Нидерландия ще карантинират идващите от България***.

При страдателни конструкции в субектно-предикатно-обектната структура на изказването субектът (вършителят на действието), изразен чрез непрякото допълнение, се изпуска (т.нар. неутрализиран страдателен залог). Причините за тази синтактична кондензация са същите като споменатите по-горе, акцентът е както върху засегнатото лице (лица, обекти), така и върху самия процес на карантинирането: ***Доц. Чорбанов: Не е нужно да се карантинират цели класове*** (<https://offnews.bg>); ***Паралелката, в която учи заразеният ученик, 10-и „ж“ клас, е карантинирана за 14 дни...*** (<https://dnes.dir.bg>). Синтактична кондензация се наблюдава не само при изречения с глагол *карантинирам*, но и при други изречения с глаголна семантика, която предполага, че адресатът свързва глаголно действие с определен субект поради своите фонові знания за пандемията. В тези случаи акцентът е върху самото действие: ***Потоците от пациенти са разделени, всички, които влизат в болниците, се термометрират на входа...*** (<https://www.monitor.bg>).

7. Връзка на тенденцията към езикова кондензация с другите вътрешноезикови развойни тенденции

На пръв поглед кондензацията в медийните текстове с епидемична тематика засяга предимно лексикалното и синтактичното равнище, но тъй като всички езикови равнища са свързани, можем да кажем, че косвено тя се отразява и на другите. Например високата фреквентност на двувидовите глаголи с наставка *-ира* и на образуваните от тях причастия и отглаголни съществителни има отношение към морфологичното равнище, към аспекти

туалността на глагола и към функционалната транспозиция на частите на речта. От друга страна, граматичните изменения, които илюстрират важни вътрешноезикови развойни тенденции, като „разпадането“ на възвратността при глаголите (вж. Буров/Burov 2019: 95–107) и преходът от интранзитивност към транзитивност на глагола, също са свързани с езиковата кондензация. Преминаването от транзитивен към интранзитивен каузативен глагол е предизвикано понякога от стремежа на говорещия да спести време или да акцентува върху новия подлог – каузатор, като на езиково равнище е налице качествена кондензация, а понякога и количествена (при дерективацията на глаголите). Това се отнася според нас по принцип за този преход без значение дали глаголет е двувидов, или не, дали се използва в текстове с епидемична коронавирусна проблематика, или не: *Споделена градска мебел на крайречна алея радва жителите на „Северен“* (<https://www.plovdiv24.bg>), срв. с *Жителите на „Северен“ се радват на споделената градска мебел*. Говорещият, вместо да използва описателния израз *споделената градска мебел на крайречната алея прави така, че жителите да са радостни*, употребява преходния каузативен глагол *радва*. Вероятно може да се търсят и прагматични причини в тази чисто граматична тенденция, а именно говорещият иска да акцентува върху новия участник в комуникацията, каузатор, инициатор на определеното състояние на нещата – в случая това е споделената крайречна алея.

8. Заключение

В заключение можем да направим следните изводи:

1. Езиковата икономия е разговорна тенденция и навлизайки в други комуникативни сфери, показва ясно утвърждаването на тенденцията към демократизация на езика и на обществото. Езиковата кондензация обаче има различни специфики в разговорната реч и в медийния език. Тази тенденция се активизира в медийния дискурс под влияние на социално-обществените промени и здравната ситуация по света и в страната.

2. Причините за езиковата икономия в медийни текстове с коронавирусна тематика са различни, прагматично обусловени – екстралингвистични (знанията за пандемията), чуждоезикови (навлизането на термини), когнитивни (появата на нови реалии в съзнанието на човек, свързани с епидемичната обстановка).

3. Колкото и типична да е тази тенденция за лексикалното равнище, тя косвено засяга и другите езикови равнища – морфологичното и синтактичното.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамова 2018: Аврамова, Цв. Универб(из)ация и езикова икономия в славянските езици. – В: *Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima, zbornik radova Osamnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu*

- riječi Međunarodnog komiteta slavista*, Sarajevo, 4–7. aprila 2017. Urednica: Amela Šehović, c. 43–58 <<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/744/Avramova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Балтова 2018: Балтова, Ю. Универбацията/универбизацията и езиковата икономия в съвременните славянски езици. – В: *Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima, zbornik radova Osamnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista*, Sarajevo, 4–7. aprila 2017. Urednica: Amela Šehović, c. 59–67 <<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/745/Baltova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Буров 2019: Буров, Ст. *Studia Grammatica Bulgarica*. Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.
- Ван Ян 2015: Ван Ян. Субстантивация и универбация: сходство и различие – *Фундаментальные исследования*, № 2 (часть 21), с. 4814–4818 <<https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=38076>>.
- Зидарова 2008: Зидарова, В. Прояви на лексикална икономия в съвременния български език. – В: *Научни трудове. ПУ „Паусий Хилендарски“*, том 46, кн. 1, сб. А. Интеркултурният диалог – традиции и перспективи: Езикознание, с. 211–219 <https://belb.info/personal/zidarova/Lex_economy.htm>.
- Мартине 1960: Мартине, А. Принцип экономии в фонетических изменениях. Москва, Издательство иностранной литературы.
- Младенов 1943: Младенов, Ст. Увод во всеобщото езикознание. София, Университетска печатница.
- Нещименко 2003: Нещименко, Г. П. Проявление тенденции экономии в номинации славянских языков. – В: *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, Ohnheiser, I. (ur.). *1. Słowotwórstwo / Nominacja*. Opole, Uniwersytet Opolski, с. 283–352.
- Радева 2007: Радева, В. В света на думите. Структура и значение на производните думи. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- Avramova 2018: Avramova, Tsv. Univerb(iz)atsiya i ezikova ikonomiya v slavyanskite ezitsi. In: *Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima, zbornik radova Osamnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista*, Sarajevo, 4–7. aprila 2017. Urednica: Amela Šehović, s. 43–58 <<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/744/Avramova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Baltova 2018: Baltova, Yu. Univerbatsiyata/univerbizatsiyata i ezikovata ikonomiya v savremennite slavyanski ezitsi. In: *Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima, zbornik radova Osamnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista*, Sarajevo, 4–7. aprila 2017. Urednica: Amela Šehović, s. 59–67 <<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/745/Baltova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Burov 2019: Burov, St. *Studia Grammatica Bulgarica*. Veliko Tarnovo, Universitetsko izdatelstvo “Sv. sv. Kiril i Metodij“.

- Martine 1960: *Martine, A. Printsip ekonomii v foneticheskikh izmeneniakh*. Moskva, Izdatel'stvo inostrannoj literatury.
- Mladenov 1943: *Mladenov, St. Uvod vo vseobshtoto ezikoznanie*. Sofia, Universitetska pechatnitsa.
- Neshchimenko 2003: *Neshchimenko, G. P. Proiavlenie tendentsii ekonomii v nominatsii slavianskikh jazykov. Komparacija współczesnych języków słowiańskich*, Ohnheiser, I. (ur.). *I. Słowotwórstwo / Nominacja*. Opole, Uniwersytet Opolski, s. 283–352.
- Radeva 2007: *Radeva, V. V sveta na dumite. Struktura i znachenie na proizvodnite dumi*. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Van Yan 2015: *Van Yan. Substantivatsiya i univerbatsiya: shodstvo i razlichie – Fundamental'nye issledovaniya*, № 2 (chast' 21), s. 4814–4818. <<https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=38076>>.
- Zidarova 2008: *Zidarova, V. Proyavi na leksikalna ikonomiya v savremenniya balgarski ezik*. – In: *Nauchni trudove. PU “Paisii Hilendarski”*, tom 46, kn. 1, sb. A. Interkulturniyat dialog – traditsii i perspektivi: Ezikoznanie, s. 211–219 <https://belb.info/personal/zidarova/Lex_economy.htm>.

✉ Доц. д-р Верка Сашева Иванова
Катедра по съвременен български език
Филологически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
ул. „Теодосий Търновски“ 2, 5003 Велико Търново, България

✉ Assoc. Prof. Verka Sasheva Ivanova, PhD
Department of Modern Bulgarian Language
University of Veliko Tarnovo St. Cyril and St. Methodius
2 T. Tarnovski, Veliko Tarnovo 5003, Bulgaria